

УДК [342.951:347.157](477)

Н. В. Коломоєць,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3
(підрозділів поліції превентивної діяльності) Харківського національного
університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4623-610X>;

П. В. Коломоєць,

провідний фахівець відділу організаційно-аналітичної роботи та контролю
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8937-4698>

ПРАВА ДИТИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВИ

Досліджено проблеми правової охорони прав дитини в Україні, наголошено, що, незважаючи на різноманіття нормативно-правового регулювання, права дитини залишаються другорядною категорією, на яку звертають увагу в останню чергу. Тому за результатами дослідження запропоновано організаційно-правові напрямки вдосконалення захисту прав дитини в Україні.

Ключові слова: права дитини, правова охорона, захист прав дитини, державна політика.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення все більшої актуальності набуває питання захисту прав дитини. Зумовлено це низкою чинників, зокрема:

- зростанням кількості внутрішньодержавних і міжнародних конфліктів, унаслідок чого дитина, її права та свободи, правовий статус нівелюються в загальній системі права;
- зростанням кількості дітей-біженців і дітей-переселенців, правове положення яких потребує особливого нормативно-правового регулювання;
- втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність за допомогою використання різних заходів примусового характеру, яким дитина через свій вік та необізнаність протистояти не може;
- зростанням кількості протиправних дій стосовно дітей;
- невиконанням державою своїх міжнародно-правових зобов'язань у сфері захисту прав дитини;
- відсутністю чіткого розподілу функціональних обов'язків між різними державними органами щодо реалізації та забезпечення основних прав і свобод, а також законних інтересів дитини;
- відсутністю ефективного механізму реагування на порушення прав дитини тощо.

Метою статті є визначити права дитини як пріоритетний напрямок розвитку державної соціальної, економічної та правової політики, виробити на основі цього єдиний загальнодержавний механізм правової охорони прав дитини та забезпечення їх у повсякденному житті.

Стан дослідження. Права дитини, їх захист органами державної влади, громадськими об'єднаннями, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями неодноразово були предметом досліджень представників педагогічної, правової, соціологічної, психологічної науки. Цікавими та надзвичайно актуальними є дослідження В. І. Абрамова, О. І. Вінгловської, А. В. Дакал, К. Б. Левченко, А. І. Миськів, А. М. Нечаєва, І. В. Цибуліної та деяких інших. Однак навіть такі фундаментальні монографічні дослідження не вирішують усього перебіку питань, які сьогодні стоять на порядку денному перед дитячою правозахисною сферою.

Виклад основного матеріалу. Держава є складною формою організації суспільного буття. Тому з метою впорядкування сукупності відносин, що складаються в соціумі, вона за допомогою органів державної влади реалізує низку функцій і завдань. Правова охорона кожної сфери суспільних відносин є невід'ємним атрибутом здійснення та реалізації державної політики в цілому.

Дитина є спеціальним суб'єктом суспільних правовідносин, зокрема вона не обмежена у правоздатності. Особливий правовий статус дитини обумовлений тим, що вона, внаслідок своєї фізичної та розумової незрілості, потребує спеціальної охорони й піклування, враховуючи належний правовий захист як до, так і після народження. Ситуація із забезпеченням прав дітей на охорону життя та здоров'я, опіку, піклування, усиновлення, освіту, майно, житло, захист від жорстокості й насильства є складною. Стабільно високими залишаються дитяча смертність, рівень захворюваності та інвалідності. Статистика свідчить, що в умовах сьогодення майже 80 % дітей мають одне або кілька захворювань, лише 15–20 % малюків народжуються цілком здоровими, а в кожній третій дитині фіксуються відхилення у фізичному або психічному розвитку, що відповідно порушує право дитини на здоров'я [1]. Тому права дитини вимагають особливого захисту з боку держави, що передбачено міжнародними нормативно-правовими актами та законодавством України.

Кількість проблем, що стосуються дотримання прав дитини, зростає, зокрема, через відсутність системного підходу до створення дієвих процедур і механізмів їх захисту. Хоча необхідність у такому особливому захисті дитини передбачена Женевською декларацією прав дитини 1924 року і Декларацією прав дитини, ухваленою Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 23 і 24), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (ст. 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей [2].

Що являє собою правова охорона? Сьогодні це питання є складним і не визначеним як на законодавчому, так і на доктринальному рівнях. Під категорією «охороняти» пропонують розуміти:

- оберігати від небезпеки кого-небудь або що-небудь, забезпечувати від загрози нападу, замаху і т. ін.;
- стояти на варті біля кого-, чого-небудь, стерегти;
- оберігати від руйнування, знищення, завдання шкоди і т. ін.;
- захищати від чого-небудь [3, с. 170].

Враховуючи наведене, можемо зробити висновок, що **правова охорона** передбачає низку організаційно-правових заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації основних прав, свобод і законних інтересів осіб, а також їх захист у разі порушення.

У свою чергу, правова охорона неможлива без існування регламентованих нормами чинного законодавства суспільних відносин, які впорядковуються за допомогою регулятивних норм. Тому регулятивна та охоронна функції права тісно пов'язані; там, де відбувається порушення регулятивних норм, у дію вступають охоронні норми. Охоронні норми спрямовані на регламентацію засобів юридичної відповідальності та засобів захисту суб'єктивних прав. Роль цих норм у регулюванні суспільних відносин зводиться до виникнення на їх основі охоронних правовідносин, які враховують особливості правопорушень [4].

Тому коли ми говоримо про **правову охорону прав дитини**, то повинні розуміти, що це врегульована нормами права організаційно-правова діяльність, яка здійснюється органами державної влади, громадськістю та окремими особами для захисту гарантованих державою прав і законних інтересів дитини в будь-якій сфері суспільних відносин. А отже, об'єктом правової охорони є вся сукупність прав, що надаються дитині від народження. Проблема полягає в тому, що не в кожному конкретному випадку порушення прав існує чітко вироблений механізм їх захисту. Такий стан речей обумовлений або прогалинами в чинному законодавстві, або відсутністю спеціальних суб'єктів, які будуть уповноважені здійснювати відповідний захист. Тому правова охорона прав дитини в цьому випадку є яскравим прикладом невідповідності правореалізаційної діяльності фундаментальним основам правотворчості.

Так, аналіз діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини за минулі роки підтвердив факт, що питання забезпечення прав дитини на якісне медичне забезпечення, захисту житлових і майнових прав, бездіяльності місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування, відсутності правового захисту прав дітей-сиріт і дітей із багатодітних родин, неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, невикплати зобов'язаними сторонами аліментів, неналежного забезпечення хворих дітей медикаментами та якісною медичною допомогою, насильства, розв'язання конфліктів між батьками щодо визначення місця проживання дитини та представлення інтересів дітей у судах, інші питання соціально-правового захисту дітей є не вирішеними, а тому потребується застосування як регулятивної, так і охоронної функції з боку права [5, с. 13].

Найпоширенішими зверненнями до Уповноваженого Президента України з прав дитини були питання житлового забезпечення та майнових спорів щодо житла. Зокрема чи не найскладнішими щодо перспективи бути вирішеними виявилися звернення громадян про спори між батьками щодо визначення місця проживання дитини та участі в її вихованні в разі розірвання шлюбу.

Значна кількість звернень стосувалися питань лікування за кордоном дітей, хворих на рак та інші складні захворювання. Заклади охорони здоров'я, лікарі, батьки онкохворих дітей наголошують на необхідності запровадження прозорого та доступного механізму лікування дітей за кордоном, зазначаючи, що застарілий порядок, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 грудня 1995 року № 991 «Про затвердження Положення про порядок направлення громадян на лікування за кордон» та наказом Міністерства охорони здоров'я України від 6 червня 2008 року № 307 «Про забезпечення порядку направлення громадян на лікування за кордон», не відповідає потребам та інтересам тяжкохворої дитини, тому що не визначає порядку ведення обліку хворих, яким рекомендоване таке лікування, не забезпечує рівності доступу до лікування, додержання черговості його оплати тощо [5, с. 15–16].

Наведене дає підстави стверджувати, що інститут захисту прав дитини сьогодні не відповідає міжнародним стандартам, незважаючи на всю сукупність ратифікованих нормативно-правових актів. Основними причинами, які покладені в основу нівелювання процесу захисту прав дитини, є такі:

1) низький рівень правової культури населення. Діти та їх батьки в основному не обізнані з нормами міжнародного та вітчизняного законодавства, що призводить до відсутності в них розуміння про наявність тих чи інших прав, а також про визначений на законодавчому рівні механізм їх захисту в разі порушення чи недотримання, що залишає по суті проблему не вирішеною;

2) відсутність фінансування та матеріально-технічного супроводження в процесі реалізації норм, що регламентують права дитини в тій чи іншій сфері суспільних відносин. Тому в державі виникає ситуація, коли є норма або навіть закон, який надає дитині певні права, але немає відповідних коштів на реалізацію такої норми. За таких обставин де-юре норма є, але у той же час вона є «мертвою», а права дитини де-факто не є захищеними;

3) відсутність чіткого закріплення на законодавчому рівні розподілу повноважень між відповідними органами та організаціями щодо захисту прав дитини. Маємо велику кількість органів державної влади, діяльність яких направлена на захист прав дитини, однак по суті цю роботу виконувати нікому. Тому лівова частка правозахисних функцій у сфері захисту прав дитини припадає на недержавні громадські організації.

Наведене дає підстави стверджувати, що виникла необхідність побудови й вироблення чіткого організаційно-правового та функціонального механізму захисту прав дитини за такими напрямками: 1) систематизація законодавства у сфері захисту прав дитини; 2) формування дієвого апарату органів державної влади, до компетенції яких будуть входити виключно забезпечення, реалізація та захист прав дитини; 3) утворення спеціальної контрольної групи з представників органів державної влади та громадськості, які будуть здійснювати моніторинг за виконанням указаними вище органами своїх повноважень у сфері захисту прав дитини, а також здійснювати нагляд за порядком використання бюджетних коштів на реалізацію прав дитини в контексті виконання загальнодержавних, регіональних і місцевих програм захисту прав дитини.

Висновок. Права людини, зокрема права дитини, не є абстрактними категоріями. Їх правова охорона потребує чітких організаційно-правових заходів впливу з боку держави. Дитина є номінальною соціальною одиницею побудови громадянського суспільства, і нехтувати її правами недоцільно з економічної, політичної та правової точок зору, адже здорова, освічена, захищена дитина є запорукою розвитку дійсно правової держави.

Список бібліографічних посилань: 1. Права ребенка в Украине: в разрезе выполнения положений Конвенции ООН о правах ребенка: пресс-релиз // Центр антикоррупційних досліджень: сайт. URL: <http://commongoal.org.ua/?p=116> (дата звернення 18.11.2016). 2. Конвенція про права дитини: від 20.11.1989 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 18.11.2016). 3. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т./уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2003. Т. 3: Обє – Роб. 927 с. 4. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006 // Електронна бібліотека Князева. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1604.htm (дата звернення: 18.11.2016). 5. Захист прав дитини в Україні: підсумки діяльності у 2013 році Уповноваженого Президента України з прав дитини Ю. О. Павленка. Київ. 2014. 192 с. // UNICEF: офіц. сайт. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/Report_2014_OBL.pdf (дата звернення: 18.11.2016).

Надійшла до редколегії 21.11.2016



Коломоєц Н. В., Коломоєц П. В. Права ребѣнка как объект правовой охраны государства

Исследованы проблемы правовой охраны прав ребѣнка в Украине, отмечено, что, несмотря на многообразие нормативно-правового регулирования, права ребѣнка остаются второстепенной категорией, на которую обращают внимание в последнюю очередь. Поэтому по результатам исследования предложены организационно-правовые направления совершенствования защиты прав ребѣнка в Украине.

Ключевые слова: права ребѣнка, правовая охрана, защита прав ребѣнка, государственная политика.

Kolomoiets N. V., Kolomoiets P. V. Child rights as an object of legal protection of the state

The problems of legal protection of child rights in Ukraine have been studied; it has been noted that despite the diversity of legal regulation, child rights remain secondary categories, which are considered to the last. It has been indicated that the child is nominal social unit of building civil society and it is impractical to neglect the rights from economic, political and legal points of view, as healthy, educated, protected child is the key to the development of real legal state.

The authors by the results of the study have suggested organizational and legal ways of improving child rights protection in Ukraine, including: 1) systematization of legislation in the sphere of protecting child rights; 2) formation of an effective system of state authorities, which competences will include only ensuring, realization and protection of child rights; 3) formation of a special control group of the representatives of state authorities and the public, who will monitor the performance of the powers of the listed above authorities in the sphere of protecting child rights and supervising over the procedure of using budgetary funds for the implementation of child rights in the context of performing national, regional and local programs in protecting child rights.

Keywords: child rights, legal protection, protection of child rights, state policy.

